

การจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดนครปฐม

รุ่งนภา เฟ่งรุ่งเรืองวงศ์

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, นครปฐม
อีเมล: roong001@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ จังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดนครปฐม จำนวน 279 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาการจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ พบว่า โดยภาพรวมมีการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค ด้านความภูมิใจในความเป็นเกษตรกร ด้านการจัดการผลผลิตและการตลาด ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และด้านความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ ส่วนแนวทางการจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ ดังนี้ 1) ด้านความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภคควรพัฒนาสินค้าเกษตรโดยคำนึงถึงคุณภาพของผลผลิตให้มาตรฐาน 2) ด้านความภูมิใจในความเป็นเกษตรกรควรสร้างแรงจูงใจให้ตนเองและผู้อื่นเกิดการพัฒนา 3) ด้านการจัดการผลผลิตและการตลาดควรจัดจำหน่ายผลผลิตที่ได้ด้วยการแปรรูปเป็นแบบต่างๆ 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมควรอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่สะอาด 5) ด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจควรเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อใช้ประกอบการทำการเกษตร 6) ด้านความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ควรนำความสามารถ ทักษะ ความเชี่ยวชาญมาใช้เป็นวิทยากรกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรอื่นๆ

คำสำคัญ: การจัดการเกษตรแนวใหม่ เกษตรกรรุ่นใหม่ จังหวัดนครปฐม

New Agricultural Management for Smart Farmers of Nakhon Pathom Province.

Rungnapa Pengrungruangwong
Public Administration Department, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Nakhon Pathom Rajabhat University.
e-mail: roong001@hotmail.com

Abstract

The purpose of this study 1) to study the management of a new agriculture for smart farmers of Nakhon Pathom Province, 2) to study the management guidelines of a new agriculture for smart farmers of Nakhon Pathom Province. The sample is the smart farmers 297 persons. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation and content analysis.

The results of the study the management of a new agriculture for smart farmers the overall management is at a high level when considering each in descending order as follows, awareness of product quality and consumer safety, the pride of being a farmer, productivity and marketing management, environmental and social responsibility, information for decision making, and knowledge in current matters. As for the new agricultural management guidelines for the new generation of smart farmers as follows, awareness of product quality and consumer safety should be develop agricultural products by taking into account the quality of the produce and providing the standard, the pride of being a farmer should motivate oneself and others to develop, productivity and marketing management, environmental and social responsibility should be distribute the products obtained by processing into various forms, information for decision making should collect various information for use in farming , knowledge in current matters should apply skills and expertise to be used as a facilitator in the process of transferring knowledge to other farmers.

Keywords: Management New Agricultural, Smart Farmers, Nakhon Pathom Province.

1. บทนำ

ไทยเป็นประเทศผู้ผลิตภาคเกษตรรายใหญ่และได้ชื่อว่าเป็นประเทศผู้ส่งออกสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตรที่สำคัญ แต่เปลี่ยนแปลงแรงงานในภาคเกษตรกลับลดลง กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความท้าทายหลายประการ ทายาทของเกษตรกร ผู้ปลูกข้าวรายย่อยส่วนใหญ่ ไม่ต้องการสืบทอดในการผลิตเกษตร (Faysse, และคณะ, 2560) แนวโน้มสังคมเกษตรเดิน ทางเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมิแนวโน้มคล้ายคลึงกันทั้งเอเชียและทั่วโลก อาทิ ฟิลิปปินส์ ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น มีเกษตรกรที่อายุ เฉลี่ย 57 - 66 ปี ตามลำดับ (Asian Farmers Association for Sustainable Rural Development, 2015) การสร้าง เกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อทดแทนเกษตรกรที่สูงอายุ และเผชิญกับประเด็นที่ท้าทายด้านทัศนคติของคนรุ่นใหม่หลายอย่าง ได้แก่ บุตรหลานเกษตรกรที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้น มักไม่สนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ขาดการต่อเชื่อมในการประกอบอาชีพ เกษตรกรรมจากรุ่นพ่อแม่ ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ไม่ต้องการให้ลูกหลานทำงานในภาคเกษตรเพราะเป็น อาชีพที่มีความยากลำบาก มีความเสี่ยงด้านรายได้ต่ำ มีหนี้สิน และไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ประกอบกับแรงงานรุ่นใหม่ ไม่ ต้องการทำงานในภาคเกษตรเช่นกัน (Whiebrook, 2016) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสาเหตุทำให้ผู้ประกอบการเกษตรกรรม มีจำนวนลดลง กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2563: 9) จึงมีนโยบายในการพัฒนาเกษตรกรให้เป็น Smart Farmer โดยแบ่ง Smart Farmer ต้นแบบ ออกเป็นสาขาหลัก 10 สาขา ได้แก่ข้าว ปาล์มน้ำมัน ยางพารา ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน ประมง ปศุสัตว์ เกษตรผสมผสาน และ Young Smart Farmer ตามนโยบายปฏิรูปภาค การเกษตรก้าวสู่การเป็นเกษตรกรรม 4.0 สอดคล้องกับงานของ Faysse และคณะ (2560) ที่เขียนถึงนโยบายการสนับสนุน เกษตรกรรุ่นใหม่ อันเป็นเหตุให้มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเกษตร (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563: ออนไลน์) ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทโลก มีเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิต เกษตรกรให้ดีขึ้น เกิดความภาคภูมิใจในอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้น หนี้สินลดลง ตามแผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี ซึ่งที่ผ่านมาได้มุ่งเน้นการปฏิรูปภาคการเกษตรด้วยหลักการตลาดนำการผลิต ซึ่งเป็นการจัดการสินค้าเกษตรแบบใหม่ในการ วางแผนการผลิตให้อุปสงค์และอุปทานของสินค้าเกษตรเกิดความสมดุลกัน โดยสนับสนุนให้เกษตรกรดำเนินการเชื่อมโยงกับ หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สหกรณ์การเกษตร และผู้ประกอบการควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีและ นวัตกรรม (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2563: ออนไลน์)

แนวคิดการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (Smart Farmer) มุ่งเน้นการทำเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ซึ่งช่วยเพิ่ม ประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุนการผลิต มีผลผลิตที่ได้มาตรฐาน มีตลาดรองรับที่ชัดเจน มีอำนาจในการต่อรองราคา และได้ วางแผนดำเนินงานและทิศทางในการขับเคลื่อนในระยะต่อไป โดยการขยายผลการดำเนินงานแปลงใหญ่ประชารัฐเกษตร สมัยใหม่ให้มีความเชื่อมโยงกับการตลาดและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และเชื่อมโยงกับโครงการภาครัฐ (BOI) ที่จะส่งเสริม SME ภาคเกษตรที่เป็น (Agri-Solution Provider) รวมถึงการขยายเครือข่ายภาคเอกชนรายใหม่ที่จะเข้ามาดำเนินการโครงการ แปลงใหญ่ประชารัฐ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563: ออนไลน์) การขับเคลื่อนนโยบายเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อตรวจสอบ สิทธิของเกษตรกรและบริการ e-services ด้านต่างๆ เช่น การสำรวจและคัดกรองเกษตรกร และการแบ่งเกษตรกรออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วยเกษตรกรรุ่นใหม่ (Smart Farmer) เกษตรกรต้นแบบ (Existing Smart Farmer) และเกษตรกรที่ยังไม่เป็น เกษตรกรรุ่นใหม่ (Developing Smart Farmer) ว่าในพื้นที่มีแต่ละกลุ่มเท่าไร และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพิจารณาความ เหมาะสมของการผลิตสินค้าเกษตรชนิดต่างๆ ในพื้นที่เพื่อเป็นข้อพิจารณาในการกำหนดปริมาณการผลิตสินค้าเกษตรชนิด ต่างๆ ในพื้นที่เช่นกัน หลังจากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดนำเสนอในรูปแบบแผนที่และเจ้าหน้าที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ใน พื้นที่ไปดำเนินการ เมื่อนำข้อมูลเกษตรกรแต่ละรายลงแผนที่ก็จะทราบได้ว่าเกษตรกรที่ยังเป็นเกษตรกรที่ยังไม่เป็นเกษตรกร รุ่นใหม่ เนื่องจากสาเหตุใด อาทิเช่น ปลูกพืชในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม มีกระบวนการผลิตที่ไม่ดี ทำให้สามารถกำหนดโครงการและ กิจกรรมเพื่อพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรรายนั้นๆ ได้ตรงตามความต้องการ รวมทั้งการดำเนินงานและการติดต่อประสานงาน ของสำนักงานที่มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ (Smart Officer) ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในพื้นที่และองค์ความรู้ทางด้าน การเกษตรสาขาต่างๆ โดยใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการช่วยเหลือ ให้คำปรึกษากับเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งการเรียนรู้และถ่ายทอดบทเรียนซึ่งกันและกันระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่ต้นแบบกับเกษตรกรรายอื่นๆ ซึ่งจะนำไปสู่การ พัฒนาเกษตรกร พื้นที่ และสินค้าได้อย่างเหมาะสมต่อไป (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2563: ออนไลน์)

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครปฐมเป็นหน่วยงานหลักที่มีบทบาทในการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ของ จังหวัดนครปฐม และการส่งเสริมเกษตรกรให้มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ จากการประกาศนโยบายการเป็นประเทศ เกษตรกรรม 4.0 นี้ สิ่งที่ต้องเร่งดำเนินการคือ การเตรียมกำลังคนในภาคเกษตรให้พร้อมกับการเกษตรสมัยใหม่ ดังนั้น การ สร้างทักษะการจัดการแก่เกษตรกรรุ่นใหม่เป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาคเกษตรอย่างจริงจังให้

สอดคล้องกับแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยปัจจัยหลายประการเป็นองค์ประกอบ ได้แก่ กำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน มีการจูงใจ มีระบบสนับสนุนที่เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการพัฒนาความรู้ทักษะพื้นฐาน และทัศนคติที่ดีต่ออาชีพในฐานะของ “เกษตรกรรุ่นใหม่” ที่มีการศึกษาที่ดี มีความรู้ความสามารถ การจัดการทันสมัย มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความกระตือรือร้นต่อสังคม มีคุณธรรม มีความมุ่งมั่นที่จะประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมให้ตามแบบอย่างและลักษณะที่ดีที่สืบทอดอาชีพเป็นเกษตรกรมืออาชีพ เป็นต้น ปัญหาในการทำการเกษตรในปัจจุบันคือ การขาดแนวทางการจัดการเกษตรที่ดี และไม่สอดคล้องกับบริบทในสังคมปัจจุบันที่จะจูงใจให้เยาวชนคนรุ่นใหม่หันมาสนใจอาชีพเกษตร อุปสรรคที่สำคัญคือ ระบบการทำเกษตรของไทยเองที่ผ่านมามีได้พัฒนาให้ก้าวหน้าเท่าที่ควร เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไปหรือผู้ที่ไม่ได้ศึกษาถึงจะเป็นเกษตรกร เด็กรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับอาชีพเกษตรกร เพราะมองว่าเป็นงานที่มีความลำบาก ในขณะเดียวกันความได้เปรียบอย่างหนึ่งก็คือ กำลังคนรุ่นใหม่มีระดับการศึกษาสูง เรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพียงแต่ขาดทักษะความชำนาญเฉพาะของภาคเกษตร จากการสอบถามเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดนครปฐม (สัมภาษณ์: 2563) พบว่า เกษตรกรรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เป็นมีอายุไม่มาก และทำการเกษตรมาได้ระยะหนึ่งแล้ว ดังนั้น จึงเป็นประเด็นความท้าทายที่สำคัญสำหรับการพัฒนาระบบการจัดการภาครัฐแนวใหม่ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดนครปฐม
- 2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดนครปฐม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ เกษตรกรรุ่นใหม่ ที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วยอำเภอกำแพงแสน อำเภอบางเลน อำเภอดอนตูม อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอพุทธมณฑล อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสสามพราน จำนวน 917 คน (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครปฐม, 2563: ออนไลน์)

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ คือ เกษตรกรรุ่นใหม่ จำนวน 279 คน ซึ่งได้มาจากการใช้สูตรการหาขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร ยามาเน่ (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543) ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน

3.2 เครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วยเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา การถือครองที่ดิน ประสบการณ์ในการทำการเกษตร และสังกัดอำเภอ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามแบบตรวจรายการ

ตอนที่ 2 การจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ ประกอบด้วยด้านความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ ด้านความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค ด้านความภูมิใจในความเป็นเกษตรกร ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ด้านการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาด ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายปิด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยทดสอบค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นระเบียบวิธีการวิจัยเชิงบรรยาย แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการสืบค้นจากเอกสารทางวิชาการเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เพื่อจัดทำแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่มาจากแหล่งทุติยภูมิและแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยการสอบถาม สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้ความถี่ ค่าร้อยละ ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์การจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และส่วนที่ 3 การวิเคราะห์แนวทางการจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

เกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินค่าคะแนนเฉลี่ยของระดับความคิดเห็น คือ คะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง มีความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคะแนนเฉลี่ย 3.41 - 4.20 หมายถึง มีความคิดเห็นในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย 2.61 - 3.40 หมายถึง มีความคิดเห็นในระดับปานกลางคะแนนเฉลี่ย 1.81 - 2.60 หมายถึง มีความคิดเห็นในระดับน้อยคะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.80 หมายถึง มีความคิดเห็นในระดับน้อยที่สุด

4. ผลการวิจัย

4.1 สรุปผลการวิจัย

4.1.1 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรรุ่นใหม่ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 165 คน คิดเป็นร้อยละ 59.14 อายุ 41-50 ปี จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 44.09 สถานภาพสมรส จำนวน 183 คน คิดเป็นร้อยละ 65.59 การศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 43.01 การถือครองที่ดินแบบโอนกรรมสิทธิ์ จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 39.07 ประสบการณ์ในการทำการเกษตร 6-10 ปี จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 34.77 อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองนครปฐม จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 22.94 ตามลำดับ

4.1.2 สรุปผลการวิเคราะห์การจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดนครปฐม พบว่า โดยภาพรวมมีการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.33$, S.D.= 0.63) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค ($\bar{x}= 4.44$, S.D. = 0.58) รองลงมา ด้านความภูมิใจในความเป็นเกษตรกร ($\bar{x} = 4.42$, S.D.= 0.58) ด้านการจัดการผลผลิตและการตลาด ($\bar{x}=4.36$, S.D.= 0.64) ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ($\bar{x}=4.35$, S.D.= 0.71) ด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ($\bar{x}=4.27$, S.D.= 0.62) และด้านความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ ($\bar{x}=4.13$, S.D. = 0.67) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1) ด้านความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค พบว่าโดยรวมมีการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.44$, S.D. = 0.58) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ มีการพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นรูปธรรม ($\bar{x} = 4.55$, S.D. = 0.58) รองลงมา ได้รับการอบรมเกี่ยวกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง ($\bar{x} = 4.51$, S.D. = 0.50) มีความรู้เกี่ยวกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์เป็นอย่างดี ($\bar{x} = 4.38$, S.D. = 0.62) และมีกระบวนการผลิตที่สอดคล้องกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่นๆ ($\bar{x} = 4.30$, S.D. = 0.65) ตามลำดับ

2) ด้านความภูมิใจในความเป็นเกษตรกร พบว่าโดยรวมมีการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.42$, S.D. = 0.58) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ มีความสุขและพึงพอใจในการประกอบอาชีพการเกษตร ($\bar{x} = 4.81$, S.D. = 0.41) รองลงมา รักและหวงแหนพื้นที่และอาชีพทางการเกษตร ($\bar{x} = 4.75$, S.D. = 0.44) มีการปรับเปลี่ยนวิธีการคิดให้เกิดการพัฒนาการเกษตรอย่างสมบูรณ์แบบ ($\bar{x} = 4.29$, S.D. = 0.45) และพยายามใช้ความสามารถและทุ่มเทในการดำเนินงานด้านสุขภาพเพื่อให้เกิดผลดีกับหมู่บ้าน สร้างแรงจูงใจเพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่ได้เห็นคุณค่าของตนเอง ($\bar{x} = 4.14$, S.D. = 0.80) และมีความมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพการเกษตรไว้ให้ทายาทรุ่นต่อไปสืบทอด ($\bar{x} = 4.09$, S.D. = 0.81) ตามลำดับ

3) ด้านการจัดการผลผลิตและการตลาด พบว่าโดยรวมมีการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.36$, S.D. = 0.64) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ มีความสามารถในการเชื่อมโยงการผลิตและการตลาดเพื่อขายผลผลิตได้ ($\bar{x} = 4.60$, S.D. = 0.57) รองลงมา มีวิธีการจัดการของเหลือจากการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ($\bar{x} = 4.49$, S.D. = 0.80) สามารถบริหารจัดการพื้นที่ที่ได้รับโดยไม่ต้องย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่นั้น ($\bar{x} = 4.31$, S.D. = 0.49) มีความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนวิธีคิด แบบแผนการผลิต และวิธีการดำเนินชีวิตในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อจะช่วยให้เกิดการพึ่งพาตนเอง ($\bar{x} = 4.28$, S.D. = 0.58) และมีความสามารถในการบริหารจัดการปัจจัยการผลิต แรงงาน และทุน การเชื่อมโยงการผลิต และการตลาดเพื่อขายผลผลิตที่มีประสิทธิภาพ ($\bar{x} = 4.10$, S.D. = 0.78) ตามลำดับ

4) ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม พบว่าโดยรวมมีการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.35$, S.D. = 0.74) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ดำเนินการเกษตรโดยจัดกิจกรรมช่วยเหลือชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง ($\bar{x} = 4.54$, S.D. = 0.70) รองลงมา มีความคาดหวังการทำการเกษตรในพื้นที่จะต้องใช้ทรัพยากรที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด ($\bar{x} = 4.50$, S.D. = 0.57) เชื่อว่าการเกษตรจะช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและลด

ปัญหาภาวะโลกร้อน การบริหารการเกษตรแนวใหม่ ($\bar{x} = 4.47$, S.D. = 0.77) และมีกระบวนการผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (green economy) ($\bar{x} = 3.90$, S.D. = 0.78) ตามลำดับ

5) ด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจ พบว่า โดยรวมมีการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.27$, S.D. = 0.62) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ มีความสามารถที่จะทำการเกษตรปรับปรุงและพัฒนาในพื้นที่ที่ได้รับโดยขั้นสูงและทันสมัย ($\bar{x} = 4.34$, S.D. = 0.75) รองลงมา บันทึกข้อมูลและใช้ข้อมูลมาประกอบการบริหารจัดการผลผลิตให้สอดคล้องกับ ความต้องการของตลาด ($\bar{x} = 4.33$, S.D. = 0.54) นำข้อมูลมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพของตนเองได้ ($\bar{x} = 4.33$, S.D. = 0.68) บันทึกข้อมูลและใช้ข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์วางแผนก่อนเริ่มดำเนินการ ($\bar{x} = 4.26$, S.D. = 0.72) และสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลทั้งจากเจ้าหน้าที่ Internet Tablet Smart Phone ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.43) ตามลำดับ

6) ด้านความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ พบว่าโดยรวมมีการจัดการอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.13$, S.D. = 0.67) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ สามารถเป็นเกษตรกรต้นแบบหรือจุดเรียนรู้ให้กับผู้อื่น ($\bar{x} = 4.70$, S.D. = 0.50) รองลงมา สามารถนำความรู้ทางการเกษตรที่ได้รับจากการอบรมไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ ($\bar{x} = 4.28$, S.D. = 0.46) เมื่อมีเวลาว่างท่างานได้หาความรู้ทางเกษตร เพิ่มเติมด้วยตนเองจากสื่อต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคลและสื่ออื่นๆ ($\bar{x} = 4.28$, S.D. = 0.65) การเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากสื่อต่างๆทำให้ท่านมีความรู้และความสามารถนำความรู้มาพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่เพื่อให้พึ่งพาตนเองได้ ($\bar{x} = 4.26$, S.D. = 0.83) สามารถเป็นวิทยากรถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือให้คำแนะนำปรึกษาให้กับผู้อื่นได้ ($\bar{x} = 4.05$, S.D. = 0.84) ได้นำความรู้ทางการเกษตรที่ได้รับจากสื่อบุคคลต่างๆ ได้แก่ เพื่อนบ้าน ญาติ ฯลฯ มาปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ที่ได้รับ ($\bar{x} = 3.72$, S.D. = 0.84) และเรียนรู้ด้านการเกษตรจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ได้แก่ การเรียนรู้แบบรายบุคคล การเรียนรู้แบบกลุ่ม การเรียนรู้แบบมวลชน เป็นต้น ($\bar{x} = 3.58$, S.D. = 0.63) ตามลำดับ

4.1.3 แนวทางการจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดนครปฐม

จากการสนทนากลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ข้อเสนอแนะแนวทาง ดังนี้ 1) ด้านความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค ควรทำการเกษตรตามมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผลผลิตออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพสำหรับผู้บริโภค 2) ด้านความภูมิใจในความเป็นเกษตรกร ควรตระหนักถึงอาชีพเกษตรกรเพื่อให้เกิดการสร้างแรงจูงใจในการทำการเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ต่อไป 3) ด้านการจัดการผลผลิตและการตลาด ควรจัดการผลผลิตที่ได้จากการทำการเกษตรให้มีคุณภาพที่เหมาะสมแก่การส่งออกให้แก่ผู้บริโภครวมถึงการนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้เกิดการตลาดที่หลากหลายมาจากหลากหลายช่องทาง 4) ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ควรอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในการทำการเกษตร เพื่อให้สิ่งแวดล้อมอยู่คู่ไปกับการทำการเกษตรอย่างยาวนาน 5) ด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ควรแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต่างๆ รวมทั้งวิธีการคิด ทักษะ ความเชี่ยวชาญ รูปแบบการทำการเกษตร ในพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ รวมถึงการต่อยอดผลผลิตที่ได้จากการทำการเกษตร และ 6) ด้านความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ ควรได้รับความรู้เพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆที่มีความเกี่ยวข้อง เพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่ นำความรู้ที่ได้เพิ่มเติมไปปรับใช้หรือประยุกต์ใช้ทำการเกษตรให้มีผลผลิตที่มากขึ้น มีคุณภาพที่ดี และสามารถส่งออกได้มากกว่าเดิม

4.2 อภิปรายผลการวิจัย

4.2.1 ผลการวิเคราะห์การจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่โดยภาพรวมมีการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของนันทิยา ศรีทัดจันทา และคณะ (2561: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ในจังหวัดเลย สภาพพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกรรุ่นใหม่ ศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่ กระบวนการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ และปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ สามารถอภิปรายผล ดังนี้

1) ด้านความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของนลทวรรณ มากหลาย (2557: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดระยอง ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่ มีระดับความสามารถตามคุณสมบัติเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะมีความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค ทั้งนี้ เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่ มีการพัฒนาผลผลิตที่มีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้ต้องคำนึงถึงคุณภาพของสินค้าที่ผลผลิตออกมา ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญแก่ผู้บริโภคที่จะได้รับสินค้านั้นๆด้วย

2) ด้านความภูมิใจในความเป็นเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของทรงเกียรติ อิงคามระธร และคณะ (2561: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกสับปะรดจังหวัดราชบุรี ให้เป็น Smart Farmer โดยการเรียนรู้จาก Smart Farmer ต้นแบบ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ Smart Farmer ต้นแบบประสบความสำเร็จคือ ความภาคภูมิใจในอาชีพเป็นเกษตรกร อาชีพเกษตรกรมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไทย สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพรวิไล เอี่ยมอาภรณ์ และคณะ (2557: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่รับผิดชอบของสำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ การเรียนรู้ด้านการเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่มีความภูมิใจในอาชีพเกษตรกร มีความสุขและพึงพอใจในการประกอบอาชีพการเกษตร มีเจตคติที่ดีต่อการทำการเกษตร และเกิดเพื่อนร่วมอุดมการณ์ในอาชีพเดียวกัน ทั้งนี้ เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่ ประกอบอาชีพด้วยความรักในอาชีพเกษตรกร ทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่ต้องมีความคิด ความศรัทธาต่ออาชีพที่ได้ทำอยู่เป็นส่วนหนึ่งทำให้มีแรงจูงใจในการทำอาชีพเกษตรกร

3) ด้านการจัดการผลผลิตและการตลาด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนันทิยา ศรีทัดจันทา และคณะ (2561: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ในจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า หลังการอบรมมีความสามารถในการบริหารจัดการปัจจัยการผลิต แรงงาน และทุน ด้านเกษตรอินทรีย์ มีการช่วยเหลือชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง การเป็นวิทยากรถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือให้คำแนะนำปรึกษาให้กับผู้อื่น การเป็นเกษตรกรต้นแบบหรือจุดเรียนรู้ให้กับผู้อื่น มีกระบวนการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เกษตรกรสามารถพัฒนาอาชีพเกษตรกรได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษดา พงษ์การณียภาส และคณะ (2550) เกษตรกรควรมีความรู้ด้านการตลาดสินค้าเกษตร และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ระบบ Internet และสอดคล้องกับแนวคิดของภาณี บุญยเกื้อกุล (2560) การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ของได้หวั่นมีการนำเทคโนโลยีขั้นสูงมาประยุกต์ใช้ภาคเกษตรทั้งห่วงโซ่การผลิต เทคโนโลยีชีวภาพเพื่อยกระดับศักยภาพการผลิต การนำเทคโนโลยีเซ็นเซอร์ไร้สายมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพการเพาะปลูก พัฒนาระบบสืบค้นย้อนกลับเพื่อสืบค้นแหล่งที่มาของสินค้าเกษตรให้เป็นที่ยอมรับด้านคุณภาพจากทั่วโลก ทั้งนี้ เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่ ต้องมีการวางแผนทางการตลาดที่ดี มีการจัดจำหน่ายสินค้าหรือแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยกันเองก่อน

4) ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกฤษดา พงษ์การณียภาส และคณะ (2550) การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ดีต้องมีความใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม และเข้าใจระบบนิเวศวิทยา สามารถประยุกต์ทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ อันนำไปสู่การดำเนินระบบการเกษตรแบบยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสอดคล้องกับงานวิจัยของกิริติยา สวัสดิภาพ (2554) เกษตรกรรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มีความคาดหวังในการพัฒนาเกษตรเพื่อพึ่งตนเองด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับผลงานวิจัยของยิ่งศักดิ์ ไกรพิณิจ (2561:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่า ทักษะด้านความรับผิดชอบต่อ เป็นทักษะของผู้ประกอบการเกษตรปราดเปรี๊นท์ที่มีเพิ่มเติมจากผู้ประกอบการเกษตรทั่วไป แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 ทั้งนี้ เนื่องจากอาชีพเกษตรกรมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นพื้นฐานในการผลิตปัจจัย 4 ช่วยในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะประกอบอาชีพนี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมถือเป็นบทบาทที่สำคัญสำหรับเกษตรกร

5) ด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของทรงเกียรติ อิงคามระธร และคณะ (2561: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกสับปะรดจังหวัดราชบุรี ให้เป็น Smart Farmer โดยการเรียนรู้จาก Smart Farmer ต้นแบบ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ Smart Farmer ต้นแบบประสบความสำเร็จ ได้แก่ การมีความรู้ในเรื่องที่ทำการ ใช้ข้อมูลในการวางแผนการผลิต และการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของนันทิยา ศรีทัดจันทา และคณะ (2561: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ในจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า หลังการอบรมมีความสามารถระดับมากในด้านการนำข้อมูลมาใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพของตนเอง ทั้งนี้ เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่ ต้องมีข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร มีการแสดงความคิดเห็นระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่หลากหลายพื้นที่ ให้เกิดการเสนอความคิดเห็นต่างๆที่เป็นประโยชน์แก่กัน

6) ด้านความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของนลทวรรณ มากหลาย (2557: บทคัดย่อ) ศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่ก่อนและหลังจัดกระบวนการเรียนรู้มีระดับความสามารถตามคุณสมบัติเพิ่มขึ้นเกือบทุกประเด็น โดยเฉพาะมีความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ อยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพรวิไล เอี่ยมอาภรณ์ และคณะ (2557: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่รับผิดชอบของสำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การเรียนรู้ด้านการเกษตรของเกษตรกรรุ่นใหม่ นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในด้านหลักสูตรการอบรม มีการปรับกระบวนการทัศนสร้างแรงจูงใจ เพิ่มความรู้เกี่ยวกับการใช้อินเตอร์เน็ต ด้านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการเสนอ

ความคิดเห็น ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายผ่านทาง Social media การจัดตลาดนัดจำหน่ายสินค้า ด้านอื่นๆ เช่น การสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ ปัจจัยด้านการเกษตร ทั้งนี้ เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่ ต้องมีการพัฒนาความรู้ ทักษะ ความสามารถให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆเพิ่มเติม เป็นการต่อยอดให้ผลผลิตมีคุณภาพและความต้องการมากขึ้น

4.2.2 แนวทางการจัดการเกษตรกรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่จังหวัดนครปฐม สามารถอภิปรายผล ดังนี้

1) ด้านความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค ควรคำนึงถึงคุณภาพสินค้าทางการเกษตร เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับสินค้าที่มีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของของนันทวรรณ มากหลาย (2557: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดระยอง ผลการศึกษาพบว่า การคำนึงถึงสินค้ามีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อผลิตสินค้าที่ได้มาตรฐานทางการเกษตร และสอดคล้องกับแนวคิดของเบญจมาศ อยู่ประเสริฐและคณะ (2559) เกษตรกรรุ่นใหม่มีความเข้าใจในหลักการแนวทางการพัฒนาตนเองชัดเจน เข้าใจเรื่องการพัฒนาสินค้าให้ได้มาตรฐาน และต้องการความรู้เรื่องการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับภาคส่วนต่างๆ ผ่านกิจกรรมและสื่อต่างๆ ได้แก่ ด้านการเรียนรู้และพัฒนาสมาชิกผู้นำ ด้านการจัดการทรัพยากรการผลิต ด้านการพัฒนาการผลิต ด้านการแปรรูปเพิ่มมูลค่า ด้านมาตรฐานสินค้า ด้านการตลาดและการกระจายผลผลิตและผลิตภัณฑ์ ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม/เครือข่าย และด้านการประสานงานและการสื่อสาร ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเกษตรกรรุ่นใหม่ มีการคิดค้นวิธีการผลิตที่คำนึงถึงคุณภาพ มองว่าสินค้าเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริโภคเกิดความพึงพอใจและอยากกลับมาซื้ออีกครั้ง

2) ด้านความภูมิใจในความเป็นเกษตรกร ควรสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรรุ่นใหม่มีการทำการเกษตรแนวใหม่มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพรวิไล เอี่ยมอาภรณ์ และคณะ (2557: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่รับผิดชอบของสำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การมีความภาคภูมิใจในอาชีพของตนเอง ทำให้มีแรงจูงใจในการประกอบอาชีพต่อไปในอนาคต ซึ่งอาจเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาดี จบการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 6 จนถึงระดับปริญญาตรีและโท จึงมีความรู้ความตระหนักและเข้าใจในการพัฒนาการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทวรรณ มากหลาย (2557) ที่ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดระยองแล้วพบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีได้รับข้อมูลข่าวสารจากสมาร์ทโฟน รองลงมาจากเจ้าหน้าที่รัฐ อินเทอร์เน็ต โลกโซเชียลมีเดีย จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่เข้าใจหลักการและแนวทางการพัฒนา ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าใจหลักการและแนวทางการพัฒนาตนเองอย่างชัดเจน เข้าใจในกระบวนการกลุ่ม/การผลิตสินค้าให้ได้การรับรองมาตรฐาน มีรายได้ที่ต่อเนื่องยั่งยืน/มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง เช่น ที่ดิน อุปกรณ์การเกษตร ทำการเกษตรโดยการสร้างแรงจูงใจในรูปแบบต่างๆ ที่ต่างจากเดิมให้กับตนเองทำให้มีวิถีชีวิตที่แปลกใหม่

3) ด้านการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาด ควรแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อได้ข้อเสนอไปปรับปรุงและพัฒนาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนันทวิทยา ศรีทัตจันทา และคณะ (2561: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ในจังหวัดเลย ผลศึกษาพบว่า การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่ ทำให้เกิดผลผลิตที่มีความแตกต่างจากเดิม ทำให้เกษตรกรมีการคิดการตลาดที่ต่างจากเดิม และสอดคล้องกับแนวคิดของอิธดา วงษ์กุดเสาะ และคณะ (2562: บทคัดย่อ) ควรส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรุ่นใหม่ให้สามารถนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การบริหารจัดการ และการตลาดสินค้าเกษตรได้อย่างเกษตรกรมืออาชีพ ปรับเปลี่ยนการผลิตจาก “ทำมาก ได้น้อย” เป็น “ทำน้อย ได้มาก” เป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ และพัฒนาสู่ตลาดสินค้าเกษตรออนไลน์ สอดคล้องกับงานวิจัยของยิ่งศักดิ์ ไกรพิณิจ (2561:บทคัดย่อ) พบว่า ทักษะความเป็นผู้ประกอบการเกษตรปราดเปรื่องมี 10 ทักษะ ได้แก่ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการประสานงาน ทักษะความไว้วางใจ ทักษะด้านความรับผิดชอบ ทักษะผู้นำความคิด ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะด้านสุขภาพ การเสริมสร้างพลังอำนาจ และความกล้าเสี่ยง โดยเฉพาะทักษะการจัดการ เป็นทักษะของผู้ประกอบการเกษตรปราดเปรื่องที่มีเพิ่มเติมจากผู้ประกอบการเกษตรทั่วไป รวมทั้งส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรรายย่อยเข้าด้วยกัน ควรมีการบริหารจัดการร่วมกันช่วยลดต้นทุนการผลิต ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเกษตรกรรุ่นใหม่มีการจัดตั้งเป็นชมรมโดยมีสมาชิกในกลุ่มเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า วิถีคิด มีการใช้เครื่องมือที่ทันสมัย มีการบริหารต้นทุน มีการตลาด E-Commerce ตลอดจนการออกแบบ Packaging ผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยตอบสนองกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งจัดตั้งตลาดนัดเพื่อจำหน่ายสินค้าการเกษตร

4) ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้เกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนวิถีทำการเกษตรแบบใหม่ให้ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของยิ่งศักดิ์ ไกรพิณิจ (2561:บทคัดย่อ) ผลการศึกษาพบว่า สิ่งแวดล้อมอยู่ควบคู่กับการทำการเกษตรต่างอาศัยสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น การมีวิธีการทำการเกษตรที่ต่างไปจากเดิมทำให้เป็นสิ่งที่ดี ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากในอดีตเกษตรกรบรรพบุรุษใช้สารเคมีในการทำการเกษตรทำลายสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบัน

เกษตรกรรุ่นใหม่หันมาสนใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร เช่น การทำปุ๋ยหมักจากเศษใบไม้/วัชพืชแบบวงตาข่าย เป็นการประยุกต์การทำปุ๋ยหมักแบบใช้วัสดุที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ และช่วยลดต้นทุนจากการใช้ปุ๋ยเคมี การทำโรงอบจากพลังงานแสงอาทิตย์ โดยการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ประยุกต์ใช้พลาสติกใสแทนการใช้กระจก สามารถใช้ในการแปรรูปผลผลิต เช่น ก๋วยเตี๋ยว และการใช้บรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

5) ด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ควรนำข้อมูลต่างๆมาใช้ในการตัดสินใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร สอดคล้องกับแนวคิดของทรงเกียรติ อิงคามระธร และคณะ (2561: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกสับปะรดจังหวัดราชบุรี ให้เป็น Smart Farmer โดยการเรียนรู้จาก Smart Farmer ต้นแบบ พบว่า ข้อมูลที่ใช้ในการทำการเกษตรนั้นเป็นทั้งข้อมูลเดิมและข้อมูลปัจจุบัน และสอดคล้องกับแนวคิดของกิริยา สวัสดิภาพ (2554) เกษตรกรรุ่นใหม่ต้องเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเกษตร เข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และพัฒนาการเกษตรเพื่อพึ่งตนเองโดยอาศัยข้อมูลในการวางแผนและตัดสินใจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของภาณี บุญยเกื้อกุล (2560) สนับสนุนแกนนำเครือข่ายที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารข้อมูลที่จะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายของเกษตรกรในอนาคตที่เป็นตัวแทนภาคเกษตรที่มีคุณภาพ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเกษตรกรรุ่นใหม่ยังมีการใช้ข้อมูลที่เป็นของเดิมและของปัจจุบัน ทำให้ต้องสืบหาข้อมูลต่างๆมาใช้ควบคู่กันไป

6) ด้านความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ ควรนำความรู้ที่มีอยู่มาต่อยอดเพื่อให้เกิดการพัฒนาการเกษตรให้มีความทันสมัยและแปลกใหม่มากขึ้น โดยเฉพาะด้านหลักสูตรการอบรมเรื่องต่างๆ ได้แก่ การศึกษาดูงานในแปลงเกษตรกรต้นแบบ/แหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตร การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการปรับกระบวนการทัศน์ สร้างแรงจูงใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของของนลทวรรณ มากหลาย (2557: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดระยอง ผลการศึกษาพบว่า การนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ต่อยอดเพื่อให้เกิดการพัฒนานั้นหากได้พูดคุยหรือปรึกษาร่วมกันกับเกษตรกรรุ่นใหม่ทำให้ได้ความรู้มากขึ้นจากเดิม สอดคล้องกับแนวคิดของพรวิไล เอี่ยมอาภรณ์ และคณะ (2557) เกษตรกรรุ่นใหม่สามารถนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิตพืช/สัตว์ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของภาณี บุญยเกื้อกุล (2560) ควรสนับสนุนศูนย์บ่มเพาะเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ทำหน้าที่สร้างความรู้และพัฒนาทักษะที่เป็น Tacit knowledge ของเกษตรกรเดิมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้ เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่แต่ละพื้นที่มีการทำการเกษตรที่ต่างๆ กัน ทำให้สามารถนำมาใช้เป็นความรู้เพิ่มเติม และต่อยอดสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อไปได้ด้วยหลักการพึ่งตนเอง

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้

5.1.1 ด้านความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค เกษตรกรรุ่นใหม่ควรพัฒนาสินค้าโดยคำนึงถึงคุณภาพของผลผลิตให้ได้มาตรฐานตามที่กำหนด พัฒนาการผลิตแบบปลอดภัยเกษตรกรอินทรีย์ตามการรับรองมาตรฐาน พัฒนาการตลาดและบรรจุภัณฑ์ สร้างนวัตกรรมและช่องทางตลาด พัฒนาระบบการจัดการสินค้าและตรวจสอบรับรองมาตรฐาน และพัฒนาการจัดการกระจายและเชื่อมโยงสินค้ากับการตลาดสินค้ามาตรฐานทุกรูปแบบ

5.1.2 ด้านความภูมิใจในความเป็นเกษตรกร เกษตรกรรุ่นใหม่ควรสร้างแรงจูงใจเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ และมีความตั้งใจในการทำการเกษตรเชิงสร้างสรรค์

5.1.3 ด้านการจัดการผลผลิตและการตลาด เกษตรกรรุ่นใหม่ควรจัดจำหน่ายผลผลิตที่ได้ด้วยรูปแบบต่างๆที่มีความเชื่อมโยงกันกับเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่อื่น การสร้างและพัฒนาเครือข่ายผู้ประกอบการแบบมีส่วนร่วม เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน/SMEs เพื่อเป็นแกนในการทำงานร่วมกันและมีกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และให้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการตลาดให้มากขึ้น เช่น การจัดตลาดนัดจำหน่ายผลผลิตเกษตรกรร่วมกัน และเสนอแนะให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน และช่วยหาตลาดรองรับผลผลิตเกษตรกรของเกษตรกรรุ่นใหม่และให้มีการสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ ปัจจัยด้านการเกษตร ให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่

5.1.4 ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม เกษตรกรรุ่นใหม่ควรใส่ใจรักษาสิ่งแวดล้อมโดยทำการเกษตรอย่างสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

5.1.5 ด้านข้อมูลประกอบการตัดสินใจ เกษตรกรรุ่นใหม่ควรเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ นำมาประยุกต์ใช้เป็นส่วนช่วยให้เกิดการเกษตรรูปแบบใหม่ขึ้น เข้ารับการอบรมหลักสูตรการพัฒนาชาวนารุ่นใหม่ (Young Smart Farmer : YSF) สร้างกระบวนการเรียนรู้ในกิจกรรมที่หลากหลายและแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องโดยผ่านการ

ติดต่อโดยตรงระหว่างบุคคลหรือองค์กรต่างๆ ที่ร่วมเป็นเครือข่ายและผ่านกิจกรรมและสื่อต่างๆหลายช่องทาง เช่น การจัดกิจกรรมประชุมสัมมนา การสร้างแบรนด์ มี STORY ที่ใช้ในการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร มีการแปรรูป กำหนดราคาเองได้ ขายตรงถึงผู้บริโภค รวมทั้งการเชื่อมโยงทาง social media ได้แก่ เฟสบุ๊ก ไลน์ และเว็บไซต์ เป็นต้น

5.1.6 ด้านความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ เกษตรกรรุ่นใหม่ควรจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ตรงกับฤดูเพาะปลูกเพื่อจะได้ความรู้ทั้งในทางทฤษฎี และปฏิบัติ ศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด เน้นการฝึกปฏิบัติให้มาก ควรนำความรู้ความสามารถ ทักษะ ความเชี่ยวชาญมาใช้ในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนทั่วไปให้ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการทำการเกษตรที่เป็นประโยชน์

5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อวิจัยครั้งต่อไป

5.2.1 ควรศึกษารูปแบบการจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่อื่น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติ

5.2.2 ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกับ เพื่อสะท้อนการบริหารจัดการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่อื่น และนำมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ต่อไป

6. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2563). แผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมการเกษตรระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579). ค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2563 จาก <https://www.opsmoac.go.th/songkhla-strategic-files-392791791792>.
- _____ (2563). นโยบายปฏิรูปภาคการเกษตรสู่เกษตร 4.0. ค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2563 จาก <https://www.moac.go.th/news-preview-411191791874>.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2563). คู่มือการขับเคลื่อนนโยบาย Smart Farmer และ Smart Officer. ค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2563 จาก <http://www.trat.doe.go.th/data/smart%20Farmer/SF&SOdoae.pdf>.
- กฤษดา พงษ์ภักดิ์ภษ และคณะ. (2550). ศึกษาความต้องการฝึกอบรมและการจัดหลักสูตรการถ่ายทอด เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่จังหวัดแพร่. รายงานการวิจัย วิทยาลัยวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กิริติยา สวัสดิภาพ. (2554). ปัจจัยที่มีผลต่อความหวังในการพัฒนาการเกษตรเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรรุ่นใหม่. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทรงเกียรติ อิงคามระจร และคณะ. (2561). การพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกสับปะรดจังหวัดราชบุรี ให้เป็น Smart Farmer โดยการเรียนรู้จาก Smart Farmer ต้นแบบ. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- ธิดา วงษ์กุดเลาะ และคณะ. (2562). แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ของสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 4 จังหวัดขอนแก่น. รายงานการวิจัย วิทยาลัยเกษตรศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นันทิยา ศรีทัตจันทา และคณะ. (2561). แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ในจังหวัดเลย. รายงานการวิจัย วิทยาลัยเกษตรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นลทวรรณ มากหลาย. (2557). แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์ วิทยาลัยเกษตรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญเรียง ขจรศิลป์. (2543). วิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และคณะ. (2559). แนวทางการพัฒนาเครือข่ายผู้ประกอบการ SMEs ภาคเกษตรรุ่นใหม่. รายงานการวิจัย วิทยาลัยเกษตรศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ผู้ให้สัมภาษณ์. (2563). เกษตรกรรุ่นใหม่. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครปฐม.
- พชรพลย์ เอี่ยมอาภรณ์ และคณะ. (2557). แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่รับผิดชอบของสำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย วิทยาลัยเกษตรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ภาณี บุญยเกื้อกุล. (2560). การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันภาคเกษตร. รายงานการศึกษาส่วนบุคคล หลักสูตรนักบริหารการทูตของกระทรวงการต่างประเทศ.
- ยิ่งศักดิ์ ไกรพินิจ. (2561). โปรแกรมการพัฒนาทักษะความเป็นผู้ประกอบการเกษตรปราดเปรื่องของนักศึกษาอาชีว

- เกษตร. วิทยานิพนธ์ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครปฐม. (2563). **นโยบาย แผนงาน โครงการ และยุทธศาสตร์ของสำนักงานเกษตร
และสหกรณ์จังหวัดนครปฐม**. ค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2563 จาก
http://www.moacinfo.net/NakhonPathom/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper.
- Asian Farmers Association for Sustainable Rural Development. (2015). **A Viable Future: Attracting
the Youth Back to Agriculture**. Retrieved November 6, 2019 from
http://asianfarmers.org/wp-content/uploads/2014/12/Attracting-Youth-in-Agriculture-in-Asia_Scoping-Rev-08242015.docx
- Faysse, N. , Aguilhon, L, Phiboon, K. , Purotaganon, M. (2560) . **Relations between farm
characteristics, agricultural production and water resources in Prachinburi Province,
Thailand** (ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของเกษตรกร, ผลผลิตทางการเกษตร และทรัพยากรน้ำ
ในจังหวัดปราจีนบุรี ประเทศไทย) : Shaping the present, influencing opportunities for
evolution (การจัดการสถานการณ์ปัจจุบันและการหาแนวทางสำหรับการพัฒนา). Unpublished
paper.
- Nilsen, J. (2557). **Remittances and development: the impact of remittances on livelihood
security** (การส่งเงินค่าเลี้ยงดูกับการพัฒนา: ผลกระทบจากการส่งเงินค่าเลี้ยงดูต่อความเป็นอยู่ของคน
ในชุมชน). Evidence from Ko Kaeo sub-district, Thailand. Master thesis, University of
Agder, Kristiansand, Norway.
- Whitebrook, A. (2016). **Agricultural Productivity and the Luck of Young Farmers**. Retrieved
November 6, 2019 from <http://www.futuredirections.org.au/publication/agriculturalproductivity-lack-young-farmers/>